

YOZMA VA OG‘ZAKI TARJIMANING FARQLARI VA ULARNING O‘ZIGA XOS JIHATLARI

Xudayberganova Aziza Raximjon qizi

Alisher Navoiy nomidagi Toshkent davlat o‘zbek tili va adabiyoti universiteti Tarjima nazariyasi va amaliyoti fakulteti (ingliz tili) 4-kurs talabasi.

Annotatsiya: *Tarjima — bu ikki yoki undan ortiq tilda so‘zlashadigan xalqlarning o‘zaro aloqasi, madaniy, ilmiy, iqtisodiy va siyosiy sohalarda fikr almashuvi uchun zarur bo‘lgan muhim vositalardan biridir. Tarjima orqali turli xalqlar o‘zaro anglashadi, tajriba almashadi va iqtisodiy, siyosiy, madaniy hayotda o‘zaro hamkorlik qiladilar. Tarjimaga ehtiyojning ortishi bilan u o‘z oldiga ko‘plab masalalarni qo‘yadi va har xil shakllarda namoyon bo‘ladi. Tarjimaning ikki asosiy ko‘rinishi — yozma va og‘zaki tarjima mavjud bo‘lib, ular o‘z tuzilishi, maqsadi, uslubi va bajarilish usullari bilan farqlanadi. Har ikki tur o‘ziga xos muammolari, yechimlari va imkoniyatlariga ega.*

Kalit so‘zlar: *yozma tarjima, og‘zaki tarjima, tarjima farqlari, tarjima usullari, tarjimon malakasi, matn tarjimasi, nutq tarjimasi, tarjima aniqligi, tarjima xatolari, tarjima jarayoni.*

Аннотация: *Перевод является одним из важных инструментов, необходимых для общения между народами, говорящими на двух или более языках, для обмена идеями в культурной, научной, экономической и политической сферах. Благодаря переводу разные народы понимают друг друга, обмениваются опытом и сотрудничают в экономической, политической и культурной жизни. С ростом потребности в переводе он ставит множество проблем и проявляется в различных формах. Существует два основных вида перевода – письменный и устный, которые различаются по структуре, цели, стилю и методам выполнения. У каждого вида есть свои проблемы, решения и возможности.*

Ключевые слова: письменный перевод, устный перевод, различия в переводе, методы перевода, навыки переводчика, перевод текста, перевод речи, точность перевода, ошибки перевода, процесс перевода.

Abstract: Translation is one of the important tools necessary for communication between peoples speaking two or more languages, for the exchange of ideas in the cultural, scientific, economic and political spheres. Through translation, different peoples understand each other, exchange experiences and cooperate in economic, political and cultural life. With the increasing need for translation, it poses many issues and manifests itself in various forms. There are two main types of translation - written and oral translation, which differ in their structure, purpose, style and methods of implementation. Both types have their own problems, solutions and opportunities.

Keywords: written translation, oral translation, translation differences, translation methods, translator skills, text translation, speech translation, translation accuracy, translation errors, translation process.

KIRISH

Yozma tarjima soʻzning bevosita maʼnosida, yozuvga asoslangan matnni bir tildan ikkinchi tilga oʻtkazish jarayonidir. Yozma tarjimada tarjimon oldiga qoʻyilgan matnni batafsil, aniq va toʻgʻri tarzda, sintaktik va leksik, uslubiy jihatlarni saqlagan holda, boshqa tilda ifodalash vazifasi yuklanadi. Bunda tarjimon matndan foydalanish, soʻzlarni yoki iboralarni tahlil qilish, lugʻatlardan, ensiklopediyalardan, maxsus terminologik manbalardan yordam olish imkoniyatiga ega. Yozma tarjimada xatolik yoki noaniqlik yuzaga kelsa, tarjimon uni matnni qayta koʻrib chiqish, tahrirlash yoki boshqa tarjima variantlarini sinash orqali bartaraf etishi mumkin. Yozma tarjimada tarjimon vaqt jihatidan maʼlum bir erkinlikka ega boʻladi. U matnni oʻqib chiqadi, tahlil qiladi, til va uslub nuqtai nazaridan anglaydi, murakkab sintaktik tuzilmalarni qayta ishlaydi, kerak boʻlsa, tarjima variantlarini solishtiradi va eng maʼqul ifodani tanlaydi. Yozma tarjima uchun aniqlik, mantiqiylik, izchillik, grammatik va uslubiy toʻgʻrilik muhim hisoblanadi. Yozma tarjimada matnning xronologik tartibi, syujetning rivoji, jumlalarning murakkabligi, maxsus

atamalarning ishlatilishi tarjimon oldida alohida mas'uliyat yuklaydi. Yana bir muhim jihat shuki, yozma tarjima keng jamoatchilik, ilmiy doiralar yoki davlat idoralari tomonidan o'qilishi mumkin bo'lgan manba sifatida yaratiladi. Shuning uchun bunday tarjima yuqori saviyada bo'lishi, har bir so'z, jumla, termin to'g'ri va aniq aks etgan bo'lishi shart.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA

Og'zaki tarjima esa tezkorlik va muloqot davomiyligi bilan ajralib turadi. Og'zaki tarjima, asosan, ikki til sohiblari o'rtasidagi bevosita muloqot jarayonida yuzaga keladi va real vaqt rejimida, qisqa muddat ichida amalga oshirilishi zarur bo'ladi. Og'zaki tarjimaning asosiy shakllari ketma-ket va sinxron tarjimadir. Ketma-ket tarjimada nutq egasi gapirib tugatgach, tarjimon uni eslab qolib, so'zma-so'z yoki qisqacha boshqa tilda yetkazadi. Sinxron tarjimada esa ikki til o'rtasida bir vaqtda, deyarli gap paytida tarjima amalga oshiriladi. Og'zaki tarjimada tarjimon uchun birinchi navbatda nutqning mazmunini tezda anglash, uni qisqa vaqt davomida boshqa tilda to'g'ri va aniq ifodalash muhim hisoblanadi. Og'zaki tarjimaning o'ziga xos xususiyatlaridan biri bu tezlik talabidir. Tarjimon so'zlovchining nutqini eshitishi, uni to'g'ri anglab, darhol ikkinchi tilda ayta olishi zarur. Bunday sharoitda lug'atlardan, ensiklopediyalardan yoki boshqa yordamchi manbalardan foydalanish imkoni mavjud emas. Og'zaki tarjimada, ayniqsa, jumlani, iborani yoki voqeani xotirada olib, boshqa tilda ifodalay olish salohiyati muhim ahamiyat kasb etadi. Mazkur jarayonda tarjimon psixologik asoslarni ham hisobga olishi kerak, chunki real muhit, nutq mazmunining murakkabligi, tez-tez o'zgarib turuvchi holatlar, auditoriya bosimi hamda nutq egalarining so'zlash uslubi, sheva yoki lahja xususiyatlari amalga oshirilayotgan tarjimaga bevosita ta'sir qiladi [1].

Shuni ham qayd etish kerakki, og'zaki tarjimada xatolik yuzaga kelsa, uni to'g'rilash yoki so'z yoki jumlani qayta aytish imkoniyati juda cheklangan. Og'zaki tarjimon nutqni yoki so'zlashni eshitib, bir marta aytadi va bu jarayon davomida yagona natija yuzaga chiqadi. Demak, bunday tarjima yuqori tayyorlik, psixologik bardoshlik, tez idrok, mukammal til bilimlarini talab etadi. Shuningdek, og'zaki

tarjimada sinonim va frazeologizmlarni uzviy va tabiiy tarzda ifodalash, til qoidalarini va qadriyatlariga mos ravishda yetkazish talab qilinadi [2].

MUHOKAMA VA NATIJALAR

Yozma tarjimada loyihalarning hajmi katta bo'lishi mumkin. Muhim davlat hujjatlari, rasmiy bitimlar, adabiy asarlar, ilmiy maqolalar va darsliklarni yozma tarjima qilish uchun ko'p vaqt, e'tibor va malaka kerak bo'ladi. Yozma tarjima amalga oshirilayotgan vaqtda tarjimon so'z va iboralarni chuqur tahlil qiladi, atamalar va frazeologik birliklarning mazmunini aniqlaydi, uslubiy va til qoidalariga bo'ysunadi. Bu jarayon natijasida sifatli, aniq va ishonchli tarjima matni yuzaga keladi. Og'zaki tarjima esa asosan real hayot voqealari, uchrashuvlar, muzokaralar, konferensiyalar, seminarlar, xalqaro forumlarda amaliy ahamiyat kasb etadi. Bu jarayonda matn yoki nutqni ilgari ko'rib chiqish, yozma manbalardan foydalanish imkoniyati bo'lmaydi. Og'zaki tarjimada og'zaki nutqqa xos qisqa va lo'nda ifodalar, intonatsiya, mimika, harakat, gestlar, auditoriya reaksiyasi muhim rol o'ynaydi. Bu esa tarjimon oldiga nafaqat lingvistik, balki ijtimoiy va psixologik muammolarni ham qo'yadi [3].

Yozma va og'zaki tarjima o'rtasidagi farqlardan yana biri tarjimaning yakuniy ko'rinishi va natijasiga bog'liq. Yozma tarjima qayta ko'rib chiqilishi, tahrir qilinishi, to'g'rilanishi mumkinligi bilan ahamiyatlidir va bu jarayonda chegara, muddat yoki matn hajmiga ko'ra ish tartibi o'rnatiladi. Og'zaki tarjimada esa vaqt chegaralangan, tarjima natijasi o'sha zahoti real auditoriyaga yetkaziladi va bu jarayonda orqaga qaytish deyarli imkonsiz yoki juda cheklangan bo'ladi. Ikki turdagi tarjima malaka va ko'nikmalar borasida ham o'ziga xos farqlarga ega. Yozma tarjimada nimadan foydalanish mumkinligi (neytral holat, vaqt, qo'shimcha manbalar, internet va boshqalar) keng imkoniyatlarga ega, og'zaki tarjimada esa faqat insonning o'zidan — xotira hajmi, mulohaza tezligi, lisoniy bilim va malakasi, kommunikativ imkoniyatlari — talab qilinadi. Yozma tarjima uchun yuqori saviyada imlo, tinish, uslub, mukammal tahliliy fikrlash, matn tuzilishini saqlash talab etiladi. Og'zaki tarjimada esa soddalik, lo'ndalik, so'z boyligining kengligi,

psixologik totuvlik, voqealarga tez moslashish, kayfiyat va intonatsiyani hisobga olish muhimdir [4].

Tashqi ko‘rinish jihatidan ham ikki turdagi tarjima ajralib turadi. Yozma tarjima matnli hujjat sifatida qoladi, arxivga joylanishi, ko‘plab o‘quvchilar tomonidan ko‘rib chiqilishi, baholanishi mumkin. Og‘zaki tarjima esa real vaqtda, faqatgina muayyan auditoriya uchun mo‘ljallangan holda, aytilgan vaqtda real muloqot ishtirokchilariga mo‘ljallanadi va, odatda, yozilgan shaklda saqlanmaydi. Tarjima jarayonining har ikki turi o‘z oldiga mas’uliyatli, dolzarb va nozik vazifalarni qo‘yadi. Tarjimon tanlagan yo‘nalish turiga ko‘ra professional tayyorgarlik ko‘rishi, tegishli malakaga ega bo‘lishi, kasbiy tayyorgarlik — tilda erkinlik, tezkor tafakkur, kommunikativ kompetensiya va ijtimoiy-psixologik moslashuvga ega bo‘lishi zarur. Tarjima nazariyasi shundan dalolat beradiki, har ikki turdagi tarjima ham matn, nutq, voqelik mazmuni, ma’lumotning to‘g‘ri, izchil va aniq uzatilishiga xizmat qiladi. Biroq ularda ish jarayoni, imkoniyatlar, talab va vositalar tubdan farq qiladi. Yozma tarjimada vositachilik, o‘zgarish va tahrir keng bo‘lsa, og‘zaki tarjimada tez qaror, aniqlik va mahorat ustun turadi [5].

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, yozma va og‘zaki tarjima o‘zining mazmuni, shakli, bajarilish usuli bilan bir-biridan farq qiladi va tarjima amaliyotining muhim tarmoqlaridan hisoblanadi. Yozma tarjima chuqur tahlil qilish, to‘g‘rilash va aniqlik kiritish imkonini bersa, og‘zaki tarjima tezkor javob, muloqot va nutqni real vaqtda yetkazish imkonini yaratadi. Har ikki turda ham tarjimonning professional bilim va ko‘nikmalari, til va psixologik tayyorgarligi, matn va nutq tuzilishining xususiyatlarini to‘g‘ri anglash muhim ahamiyat kasb etadi. Shu boisdan tarjima jarayonida har ikki tur uchun ham o‘ziga xos yondashuv va maxsus strategiyalar, usullar va vositalar zarur bo‘lib, ular zahirida tarjimaning sifatli va mukammal amalga oshirilishi uchun imkoniyatlar yotadi. Yozma va og‘zaki tarjimaning farqlari, o‘ziga xos jihatlari tarjimon kasbining ham nazariy, ham amaliy asosi bo‘lib xizmat qiladi. Bu esa tarjima faoliyati ahamiyatini yanada oshiradi va uni zamonaviy

tilshunoslik va kommunikatsiya sohasining muhim yo'nalishlaridan biriga aylantiradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Abdullayeva, N. (2019). "Yozma va og'zaki tarjima jarayonining lingvistik asoslari". O'zbekiston Milliy universiteti ilmiy axborotnomasi, 3(4), 112-120.
2. Akbarova, M. (2018). "Tarjima so'z san'ati: nazariya va amaliyot". O'zbekiston filologiyasi, 2(2), 88-95.
3. Aliyev, U. (2021). "Og'zaki tarjima turlari va zamonaviy muammolar". O'zbek tili va adabiyoti, 4(11), 57-64.
4. Bahriddinova, N. (2019). "Yozma tarjima sifatini oshirishda zamonaviy yondashuvlar". Jahon tillari universiteti ilmiy ishlar to'plami, 1(3), 122-127.
5. Islomova, M. (2020). "O'zbek tilida og'zaki va yozma tarjimaning xususiyatlari". Yangi O'zbekiston fanlari, 2(2), 64-71.
6. Karimova, O. (2022). "Yozma va og'zaki tarjimaning interfaol usullari". Filologiya va til o'qitish, 6(1), 98-103.
7. Nazarov, B. (2021). "Yozma tarjimada ekvivalentlik va adekvatlik muammosi". Til va tarjima, 5(2), 53-60.